

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
mw. dr. G. Uslu
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag

Den Haag, 3 februari 2023
Kenmerk: RVC 2023-1479

Betreft: Advies over SOM Meerjarenbeleidsplan 2022-2026

Geachte mevrouw Uslu,

In uw brief van 10 november 2022 vraagt u de raad een advies uit te brengen over het meerjarenbeleidsplan 2022-2026 van de Stichting Omroep Muziek (hierna: SOM), getiteld 'Méér dan de SOM der delen'. U vraagt de raad daarbij specifiek aandacht te besteden aan:

- De artistieke kwaliteit en ambities van de SOM;
- de wijze waarop de SOM haar taak in het omroepbestel wil uitoefenen, en hoe zij daarbij haar rol als pleitbezorger van levende muziek voor de publieke omroep wil invullen;
- de relatie tussen de SOM-ensembles en -series en de landelijke orkesten.

In voorliggende brief beantwoorden wij uw vraag en doen wij enkele aanbevelingen met het oog op de toekomst en de kwaliteit van de SOM.

Dit advies is opgesteld in samenwerking met een deelcommissie, samengesteld uit de monitoringscommissie Symfonieorkesten 2021-2024 van de raad. Voorzitter was Kees Dijk. Leden waren Rahul Gandolahage en Eleonoor Ochtman-Tchernoff. Secretaris van de commissie was Lonneke Kok. Om haar bevindingen te toetsen en aan te scherpen heeft de commissie gesproken met de SOM en met de belangrijkste stakeholders: de NPO, de samenwerkende omroeporganisaties NTR en AVROTROS, en NPO Klassiek.

De artistieke kwaliteit en ambities van de SOM

De raad oordeelt positief over de artistieke kwaliteit van de SOM. Het Radio Filharmonisch Orkest en het Groot Omroepkoor musiceren op hoog niveau. Beide ensembles nemen een unieke positie in binnen het Nederlandse muzieklandschap; het Radio Filharmonisch Orkest dankt zijn reputatie mede aan het uitvoeren van hedendaags repertoire, het Groot Omroepkoor speelt als enige gesubsidieerde, professionele koor van deze omvang een belangrijke rol in het orkestenbestel. De SOM weet sinds jaar en dag (gast)dirigenten en solisten van naam aan zich te binden. De keuze voor chef-dirigenten Karina Canellakis (orkest) en Benjamin Goodson (koor) draagt bij aan de vaste hoge kwaliteit van de ensembles.

De SOM-ensembles zijn vooral actief in de drie concertseries van de NTR en AVROTROS die worden uitgezonden vanuit Het Koninklijk Concertgebouw in Amsterdam en TivoliVredenburg in Utrecht. Deze series spreken live en via de radio verschillende doelgroepen aan. De NTR ZaterdagMatinee is vooral aansprekend voor een (internationaal) publiek van muzikale fijnproevers. Het Zondagochtend Concert richt zich met herkenbaarder werk op een breder publiek. Het AVROTROS Vrijdagconcert in Tivoli Vredenburg biedt ook ruimte voor meer toegankelijk, innovatief aanbod voor een meer diverse groep luisteraars.

Het repertoire van de omroepseries is onderscheidend binnen het aanbod aan klassieke muziek in Nederland. De betrokken omroepen NTR en AVROTROS kiezen voor gedurfd aanbod en verstrekken geregeld opdrachten voor nieuw werk aan (onder anderen) Nederlandse componisten, die voor het overige in een moeilijk veld opereren. Een groot voordeel is dat uitvoeringen van deze muziek, die meestal in aantal beperkt blijven, vakkundig worden geregistreerd door de omroepen, en steeds vaker ook terug te zien zijn via andere kanalen, zoals NPO Extra of YouTube.

De raad ziet voor de toekomst een ruimere aanwezigheid voor zich van de SOM-ensembles op ook andere kanalen dan de radio (en een enkele keer de televisie), zoals de eigen digitale kanalen van de omroepen of, voor zover mogelijk, externe streaming- en podcastdiensten. Ook kan hij zich concerten vanuit andere zalen of locaties voorstellen. Hij moedigt de SOM en de omroepen aan daar verder over na te denken. De raad ziet dit in lijn met de missie van de SOM om 'mensen via de platforms van de publieke omroep door middel van een veelheid aan symfonische/vocale bijdragen met elkaar te verbinden, en het genre klassieke muziek door middel van nieuwe gecomponeerde muziek in een hedendaagse context te plaatsen'.

Met enkele vernieuwende formats, zoals ‘Pieces of Tomorrow’ en ‘The Crazy Project’, presenteren de SOM-ensembles zich sinds de afgelopen beleidsperiode ook aan muziekliefhebbers die minder thuis zijn in de klassieke muziek of voor wie de traditionele concertformats knellen. De raad erkent het succes van deze initiatieven en ziet in dit kader ook uit naar de verdere ontwikkeling van het nieuwe project ‘The Living Room’.

De raad vindt het, in het verlengde hiervan, jammer dat de in het vorige beleidsplan gepresenteerde innovatieagenda niet tot stand is gekomen. Hij vindt het belangrijk dat de omroepensembles actief nadenken over de rol van orkest en koor in het hedendaagse én toekomstige muziek- en medialandschap. Daar liggen immers veel uitdagingen op het gebied van muziekinnovatie, publieksbereik, en diversiteit en inclusie. Tijdens de coronapandemie ontplooiden musici en koorleden van de SOM enkele artistiek prikkelende digitale projecten, die tot de verbeelding spraken van het publiek. De raad betreurt het dat deze innovatieve wind na de crisis niet lijkt doorgezet. Hij meent dat er meer gebruik kan worden gemaakt van de inventiviteit en ervaring van de chef-dirigenten, musici en zangers die de organisatie in huis heeft.

In lijn met voorgaand kritiekpunt vindt de raad het plan van de SOM ook wat behoudend waar het gaat om het aanspreken van een breder en diverser publiek. Deze ambitie wordt in het plan wel uitgesproken, maar de raad leest niet terug hoe dit nieuwe publiek door de omroepen en door de SOM zal worden benaderd. De ambitie uit het vorige meerjarenbeleidsplan om structurele programma’s te ontwikkelen rond diversiteit is niet gerealiseerd; in het nieuwe plan keert deze ambitie helaas niet terug. De raad vindt dit een gemiste kans, omdat juist de omroepensembles via diverse kanalen en media het Nederlands publiek zouden kunnen laten kennismaken met levende muziek.

De wijze waarop de SOM haar taak in het omroepbestel wil uitoefenen, en hoe zij daarbij haar rol als pleitbezorger van levende muziek voor de publieke omroep wil invullen

De raad is zoals gezegd enthousiast over de omroepseries en de artistieke rol van de SOM-ensembles daarin. Hij prijst de inzet van de omroepen NTR en AVROTROS om duurzaam te kiezen voor een profiel waarvan cultuur, en met name levende muziek, een belangrijk onderdeel uitmaakt, en om hiervoor nauw samen te werken met de SOM. Hij ziet hier voor de toekomst nog verdere kansen, mede op grond van de toekomstplannen van de omroepen op het gebied van cultuur. Ook de nieuwe koers die NPO Klassiek (tot voor kort NPO Radio 4) heeft gekozen als publiek platform voor klassieke muziek in de volle breedte, met radio, podcasts, live concerten, video’s, muzieknieuws en speellijsten, biedt volop ruimte voor een optimale

benutting van de SOM. Het is hierbij belangrijk dat de NPO de omroepen en de zender hier voldoende ruimte voor geeft.

De raad constateert echter dat de potentie en de capaciteit van de SOM als gespecialiseerde muziekorganisatie voor de omroep op dit moment te weinig wordt benut. In de vorige beleidsperiode werd de eerder overeengekomen constructie teruggedraaid waarin de programmering via detachering vanuit de twee omroepen NTR en AVROTROS werd ondergebracht (ook fysiek) bij de SOM, waardoor programmering en productie elkaar zouden kunnen versterken. Deze constructie was oorspronkelijk uitgedacht om de SOM-ensembles maximaal te kunnen benutten voor de omroep. De programmering vloeyde in 2018 echter terug naar de twee omroepen, die ook het beheer van de middelen voor hun rekening namen. Gevolg is een inperking van de artistieke zeggenschap van de SOM.

Het is de raad bekend dat vanuit personele overwegingen is gekozen de eerder ingezette constructie te herzien. Hij vindt het echter zorgelijk dat bij de ontvlechting van functies niet is gekozen voor het aanstellen van een nieuwe artistiek leider bij de SOM, een functie die wel is vastgelegd in de oprichtingsstatuten. Bij het ontbreken van een artistiek leider als gesprekspartner voor de NPO en de omroepen, is de SOM in een meer dienstbare rol gedrongen, die niet past bij haar eigenstandige positie binnen het omroepbestel. Dit ziet de raad nog bevestigd doordat de programmatische plannen in het meerjarenbeleidsplan niet door de SOM, maar door de NTR en AVROTROS zijn geschreven. De raad acht een co-programmerende rol voor de SOM waardevoller; zo werd bij de oprichting van de SOM in 2013 ook vastgesteld.

De raad meent dat de huidige, herziene samenwerkingsovereenkomst tussen NTR, AVROTROS en de SOM in combinatie met het ontbreken van een eigen artistiek leider bij de SOM leidt tot een te smalle inzet van de muziekorganisatie. De nieuwe constructie maakt de SOM te eenzijdig afhankelijk van de twee omroepen en reduceert haar artistieke slagkracht tot bijna uitsluitend de vaste concertseries. Zij verhindert een doorgaand, inhoudelijk gesprek tussen SOM, NPO, de omroepen en NPO Klassiek over de huidige en toekomstige rol van levende muziek op radio, televisie en online kanalen, onder andere met het oog op muzikinnovatie, het ontwikkelen van nieuwe formats en het aanspreken van een divers en inclusief publiek. Juist hierin ligt in de ogen van de raad de meerwaarde van een eigen gespecialiseerd muziekbedrijf voor de publieke omroep. De raad ziet een rol voor de SOM voor zich in het genreoverleg Cultuur van de NPO, maar dit vereist dat er een artistiek leider is die dit gesprek op hoog artistiek-inhoudelijk niveau kan voeren.

Ook voor de ontwikkeling van de SOM zelf vindt de raad het ontbreken van een artistiek leider kwetsbaar. De SOM is een grote muziekorganisatie met twee hoogwaardige ensembles, opererend in een dynamisch muziek- en medialandschap. Zo'n organisatie kan volgens de raad niet duurzaam bestaan zonder een eigen artistiek leider die het artistieke profiel, de artistieke missie en visie en de artistieke koers voor nu en de toekomst kan bepalen en bewaken. De klassieke muziek is nationaal en internationaal volop in beweging en dient zich aan maatschappelijke ontwikkelingen aan te passen. Bovendien opereert de SOM in een complex krachtenveld, waar continu vele belangen tegen elkaar afgewogen dienen te worden: de opdracht en missie van de NPO, de opdracht en missie van de samenwerkende omroepen en van NPO Klassiek, het behoud en de ontwikkeling van de artistieke kwaliteit van de ensembles en de verantwoordelijkheid voor het binden en behouden van een breed publiek. Dat alles vraagt om een stevige eigen visie, scherp beleid en een duidelijk artistiek gezicht. Een aan te stellen artistiek leider dient nadrukkelijk oog te hebben voor al deze, soms conflicterende, belangen, en hier samen met alle betrokken partners de juiste balans in te vinden.

De raad meent dat een nieuw gesprek tussen de betrokken partijen NPO, SOM, NTR, AVROTROS en NPO Klassiek noodzakelijk is over de verdeling van verantwoordelijkheden en de inrichting van de samenwerking, teneinde te komen tot een vruchtbaarder inzet van de SOM. Inzet van dit gesprek dient enerzijds te zijn hoe de SOM van optimale inhoudelijke waarde kan zijn voor het bevorderen van het klimaat van levende muziek in Hilversum, en anderzijds hoe de SOM dienstbaar kan zijn aan de omroepen vanuit een eigen artistiek profiel. De raad kan zich voorstellen dat het initiatief voor een dergelijk gesprek uitgaat van de NPO, vanuit haar coördinerende rol en haar taak om samenwerking te stimuleren.

De relatie tussen de SOM-ensembles en -series en de landelijke orkesten

U vraagt de raad in uw adviesaanvraag ook in te gaan op de relatie tussen de SOM-ensembles en -series en de landelijke orkesten. Zoals al gezegd ziet de raad een onderscheidende rol voor de SOM binnen het orkestenlandschap door haar landelijke omroepaak enerzijds en haar focus op nieuw gecomponeerde muziek anderzijds. De raad is verder verheugd dat de orkesten in de BIS en het Radio Filharmonisch Orkest elkaar in toenemende mate weten te vinden waar het gaat om de dialoog over (de toekomst van) het symfonieorkest in Nederland, zoals door hun nauwe samenwerking in de Vereniging van Nederlandse Orkesten.

Nederland kent verder een zeer beperkt aantal gesubsidieerde koren, al helemaal niet van de omvang van het Groot Omroepkoor. Dit maakt dit koor van grote waarde, als boegbeeld voor het korenlandschap én als belangrijke partner voor de BIS-orkesten.

De raad vraagt in dit licht aandacht voor de discrepantie in de onafhankelijke wijze waarop BIS-orkesten, -ensembles en -koren door het ministerie van OCW en de raad worden beoordeeld en gemonitord, op basis van duidelijk geformuleerde criteria en voorwaarden, en de vrijblijvende wijze waarop de aan de SOM toegekende middelen kunnen worden besteed. De raad heeft uw voorgangers al eerder geadviseerd om de kwetsbare positie van de SOM-ensembles opnieuw tegen het licht te houden en de ensembles in lijn met de BIS-instellingen te monitoren (zie onder andere ‘Agenda Cultuur 2017-2020’ uit 2015, het sectoradvies ‘De balans, de behoefte’ uit 2017 en het BIS-advies 2021-2024 uit 2020). De raad herhaalt in dit advies zijn oproep om na te denken over een onafhankelijker wijze van beoordeling en monitoring. Dat kan bijvoorbeeld door de raad de opdracht te geven de SOM-ensembles te monitoren naast de BIS-orkesten en -ensembles. Dit zorgt voor een integrale kijk op het Nederlands bestel voor klassieke muziek (via BIS en Mediabegroting) en voor een doorlopende dialoog tussen subsidiegever, adviesorgaan en gesubsidieerde instelling over de rol die de SOM kan vervullen voor de klassieke muziek en voor de Nederlandse publieke omroep. Een alternatieve mogelijkheid is de SOM eenmaal per beleidsperiode te laten bezoeken door een visitatiecommissie.

Extra aandachtspunt: fair practice

De raad vraagt ten slotte aandacht voor het betalingsbeleid van de SOM. De SOM schrijft in haar plan dat ze de Fair Practice Code voor haar eigen werknemers nauwelijks kan hanteren. Voor freelancemusici hanteert ze de landelijke CAO Remplaçanten Nederlandse Orkesten. Als gevolg van verhoogde kosten voor remplaçanten als gevolg van de Wet Arbeidsmarkt in Balans (circa 20 procent) en de volgens de SOM tekortschietende indexatiesystematiek van het ministerie van OCW worden minder remplaçanten ingezet. Dit wordt echter niet in het plan gekwantificeerd. Het is onduidelijk hoe wordt omgegaan met freelance koorleden. De raad kan zich op grond van de aangeleverde gegevens geen oordeel vormen over de betaling van staf, musici en koorleden van de SOM.

Omdat naleving van de Fair Practice Code volgens de raad noodzakelijk is voor een toekomstbestendige en gezonde culturele sector, adviseert hij u om de instelling een nadere uitwerking te vragen van de wijze waarop binnen de huidige middelen vaste en freelance stafmedewerkers, musici en zangers worden betaald en hoe de SOM de komende tijd de betaling wil aanpassen aan de Fair Practice Code.

Aanbevelingen

Op basis van zijn analyse van het meerjarenbeleidsplan 2022-2026 van de SOM en zijn gesprekken met de SOM, NPO, NTR en AVROTROS en NPO Klassiek doet de raad de volgende aanbevelingen:

1. Vraag de betrokken partijen SOM, NPO, NTR, AVROTROS en NPO Klassiek opnieuw in gesprek te gaan om een toekomstbestendig samenwerkingsplan op te stellen, waarin opnieuw wordt gekeken naar de verdeling van verantwoordelijkheden en de wijze van samenwerking. Vraag de NPO dit gesprek te initiëren vanuit haar coördinerende rol en haar taak om samenwerking te stimuleren. Een samenwerkingsconstructie waarbij de SOM een eigen artistiek leider heeft die samen met de twee omroepen – en waar mogelijk ook andere omroepen – het programma kan bepalen en tevens een duurzame artistieke visie voor de SOM kan ontwikkelen en uitdragen, heeft daarbij de voorkeur van de raad. Het gesprek dient ook te leiden tot betere afspraken met betrekking tot beheer van, en zeggenschap over, de inzet van de SOM-middelen en marketing.
2. Vraag de SOM in samenspraak met bovengenoemde partners een nadere uitwerking te formuleren op haar beleid ten aanzien van de bevordering van diversiteit en inclusie onder medewerkers en publiek; de bevordering van innovatie; en de bevordering van fair practice, waaronder een eerlijke betaling van musici. De in het vorige meerjarenplan aangekondigde innovatieagenda en de destijds voorgenomen structurele programma's rond diversiteit zouden alsnog tot ontwikkeling moeten worden gebracht.
3. Overweeg een systeem van onafhankelijke beoordeling en monitoring van de SOM en de SOM-ensembles. Geef daartoe bijvoorbeeld de Raad voor Cultuur de opdracht om de SOM te monitoren, of verstrek een visitatiecommissie de opdracht eens per subsidieperiode de SOM te evalueren.

Wij hopen hiermee uw vraag voldoende te hebben beantwoord.

Met vriendelijke groet,

Kristel Baele
Voorzitter

Jakob van der Waarden
Directeur